विद्यायामग्निहोत्रादाविव मनुष्यवाद्यधिकारिविशेषणनियमो नास्तीत्याह तद्यो-यो देवानामिति । प्रत्यबुध्यत प्रतिबुद्धवान् आत्मानं यथोक्तेन विधिना । आत्मबोधनादेव स-स देवस्तद्ब्रह्म सर्वात्मकमभवन्न साधनान्तरेण ॥२१॥ अस्या ब्रह्मविद्यायाः सर्वभावापत्तिः फलमित्येतस्यार्थस्य दार्ढ्याय श्रुतिर्मन्त्रमुदाहरति तद्धेति एतस्मादेव ब्रह्मणो दर्शनादृषिर्वामदेवाख्योऽहं मनुरिति मन्त्रं (ऋ° ४. १६. १.) प्रतिपन्नवान् स एतस्मिन्ब्रह्मदर्शनेऽवस्थित एतं मन्त्रं ददर्श । ननु महतां देवादीनां वीर्यातिशयवाद्ब्रह्मविद्यया सर्वभावापत्तिर्युज्यते कथं पुनरिदानीं कलिकाले वर्तिनां मनुष्याणां विशेषतोऽल्पवीर्यत्वात्सर्वभावापत्तिरित्यत आह तदिदमपीति । अभूत्यै सर्वात्मकब्रह्मभावस्याभवनाय न पर्याप्ताः । एवं सोपपत्तिकं विद्यासूत्रमुक्त्वा सम्प्रत्यविद्यासूत्रमाह अथ योऽन्यामिति यः कश्चिदब्रह्मवित्स्वात्मनि कर्तृत्वमङ्गीकृत्यान्यामात्मनो व्यतिरिक्तां देवतामन्योऽहमुपास्यदेवतायाः सकाशादस्म्यन्योऽसौ मत्त उपासनीयो देव इत्येवं भेददृष्ट्योपास्ते स्तुतिनमस्कारयागबल्युपाहारप्रणिधानध्यानादिना स उपासको न वेद उपास्योपासकयोस्तत्त्वं न विजानाति । न केवलमेवम्भूतोपासकोऽविद्यादोषवानेव किं तु (तर्हि Cod.) पशुसदृशोऽपि भवति यथा पशुर्गवाश्वादिर्दोहनवाहनाद्युपकारैरुपभुज्यते एवमेव सोऽविद्वान्देवानां मध्ये एकैकस्यापि देवस्य पशुवदनेकैरुपकारैरुपभोग्यो भवति । लोकपशोर्मनुष्यपशौ यथोक्तं विशेषं वक्तुं श्रुतिः स्वयमेवाह यथा ह वा ऽइति यथा ह वै लोके बहवो गोऽश्वादयः पशवो मनुष्यमात्मनोऽधिष्ठातारं स्वामिनं दोहनवाहनादिना भुञ्ज्युः पालयेयुः एवं बह्वपशुस्थानीयोऽयं कर्मी पुरुष एकैक एव देवानिन्द्रादीन्स्तुतिनमस्कारादिक्रियया भुनक्ति पालयति । देवग्रहणमृषिपित्रादीनामप्युपलक्षणपरम् । अत एव मनुष्याणां पशुभावाद्व्युत्थानं देवा द्विषन्तीत्याह एकस्मिन्नेवेति यथा लोके बह्वपशुमतोऽपि एकस्मिन्नेव पशौ व्याघ्रादिना आदीयमानेऽपह्रियमाणेऽप्रियं भवति तथा बह्वषु बह्वपशुस्थानीये एकस्मिन्पुरुषे पशुभावाद्व्युत्तिष्ठति सति देवानामप्रियं भवतीति किमु वक्तव्यम् अथ एवाविद्यावतां पशुभावाद्व्युत्थानसाधनं तत्त्वज्ञानमपि देवा द्विषन्तीत्याह तस्मादेषामिति यस्मान्मनुष्याणां पशुभावाद्व्युत्थानं देवानामप्रियं तस्मात्कारणाद्यदेतद्ब्रह्मात्मतत्त्वं मनुष्याः कथं चन विद्युर्विजानीयुस्तदेषां देवानां न प्रियं नेष्टमित्यर्थः ॥२२॥ अथेत्यभ्यमन्थदित्यत्रानुग्राहकदेवतासर्गं प्रक्रम्याग्नेरेव सृष्टिरुक्ता नेन्द्रादीनाम् अत्र च विद्यां प्रस्तुत्य तेषां सृष्टिरुच्यते ब्रह्म वाऽइत्यादिनाविद्वान्कैः कर्मभिः केषां देवानां भोग्य इत्यथोऽअयं वाऽआत्मेत्यादिना (क° २१.) विशेषतो दर्शयितुम् । आत्मैवेदमग्रऽआसीदित्यत्र (क° १.) यदात्मशब्देनोक्तं स्रष्टृ ब्रह्म तदग्निं सृष्ट्वाग्रेऽग्निरूपापन्नं ब्राह्मणजात्यभिमानवदस्मिन्वाक्ये ब्रह्मशब्देनाभिधीयते । एकमभिन्नम् । तद्ब्राह्मणजात्यभिमान्यग्न्यात्मकं ब्रह्मैकं केवलं परिपालयितृक्षत्रादिशून्यं सन्न व्यभवत् न विभूतवत् (°ततत् Cod.) कर्मणे नालमासीत् । तद्ब्रह्म ब्राह्मणोऽस्मि ममेत्थं कर्तव्यमित्यात्मनो ब्राह्मणजातिनिमित्तकर्मकर्तृत्वविभूत्यै श्रेयो रूपं प्रशस्तरूपमत्यसृजत अतिशयेन सृष्टवान् । क्षत्रं क्षत्रियजातिम् तदेव क्षत्रं व्यक्तिभेदेन प्रदर्शयति यान्येतानि प्रसिद्धानि देवत्रा देवेषु क्षत्राणि कानि पुनस्तानि तत्राभिषिक्ता एव विशेषतो निर्दिश्यन्ते इन्द्रो देवानां राजा वरुणो यादसां सोमो ब्राह्मणानां रुद्रः पशूनां पर्जन्यो विद्युदादीनां यमो धर्मराजः पितॄणां मृत्युर्यमदूतो रोगादीना-